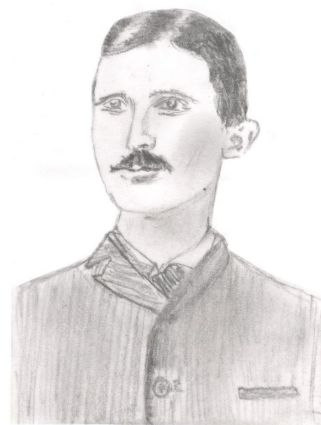

Витомир Павловић

Уз осамдесету годишњицу Смрти Николе Тесле

„Преводом Змајевих песама
више сам користио Српству
него радом на пољу електрицитета“
– пише 1893. Тесла своје ујаку
Николају Мандићу,
митрополиту зворничко-тузланском

Никола Тесла – један од првих електричара у Америци. Кога је био Е.Т.

О осамдесетој годишњици смрти **Николе Тесле** многи културни свет присетио се овог датума и знаменитог имена. То чини и *Просвјетина посланица*, али без претензије да се упушта у науку и Теслине проналаске, без којих би се „точкови индустрије престали окретати, наши електрични возови и кола би се зауставили, наши градови били би у тами, а наше фабрике мртве и незапослене. Тако је далекосежан тај рад, да је он и основа и потка читаве цивилизације,“ тврдио је у својој књизи о Теслином индукционом мотору професор **Б. А. Беренда**.

Тесла је, на изванредан начин, био везан и за Тузлу, што је ретко коме познато и управо о томе неколико редака.

Теслина породица била је разграната и с очеве и мајчине стране. Два његова ујака спадају у занимљиве и угледне личности, о којима је нећак оставио писане трагове. Реч је о **Паји** и **Петру Мандићу**.

Ујак Паја је у Пешти положио курс за генералштабног официра и ту се богато оженио кћерком велепоседника **Пере Лупе** из Помаза крај Пеште. Прича се да је његово имање било толико да га брзи воз није могао прећи за пола сата. Пре одласка у Америку, (1884) Тесла је из Прага посетио свога ујака у Пешти да затражи од њега помоћ. Ујаковим посредовањем преко пријатеља **Пушкаша** нећак се запослио у пештанском Телеграфском заводу, а нешто касније у Телефонској централи...

Као натурализованог Американаца млади Личанин се често писмима јављао своје ујаку Паји, али биће занимљивија веза с другим ујаком – Петром.

Петар Мандић је рођен 1840. у Горњем Грачацу, од оца **Николе** (свештеника) и мајке **Софије**. Богословију је завршио у Плашком, рукоположен је 1863. за ђакона и презвитера, а 1879 добио је звање протопрезвитера. У монашки ред ступио је 1891. и добио име Николај. За архимандрита манастира Гомирја произведен је 14. октобра 1891, а **за митрополита зворничко-тузланског** хиротонисан је 12. јула 1892. на којој дужности је остао до децембра 1896, када је постављен за митрополита дабробосанског у Сарајеву. Умро је 20. јула 1907. од мождане капи у Ријеци, за време лечења. Сахрањен је на сарајевском гробљу Кошево где му је свештенство подигло споменик.

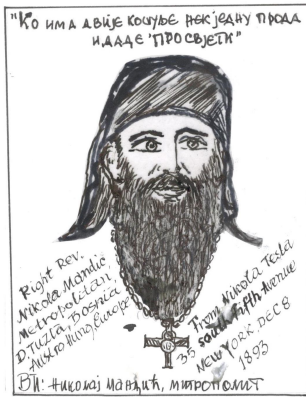
Биографи суде о Теслиној личности и тадашњим приликама у Америци и на основу приватних писама које је слао пријатељима, познаницима и родбини. Карактеристична су писма слата ујацима од 1892-1894. Сачувано је више писама ујаку Паји, а нека због непотпуне адресе није било могуће дешифровати. Сва су писана ћирилицом, уз мешање ијекавског и екавског наречја.

Тесла је, између осталог, 20. октобра 1893. Паји упутио из Њујорка шире писмо, у ком помиње и другог ујака:

Мене би неизмјерно радовало да сте овамо дошли да видите чикашку изложбу, ну добро вас је ујак Петар савјетовао, јер била је овђе велика маса путева несигурна услед тога, колизија на железницама сваки дан, а опет финансијална паника да такове још Америка није видеела. Сад све боље изгледа и по свој прилици убољшање ће бити стално, ну требати ће најмање двије до три године док се тешке ране које су индустрији задане залијече и поверење сасвим поврати.

У наставку Тесла пише о проналасцима на којима ради.

„То су парне и електричне машине од којих очекивам велики успјех“, а у писму од 30. новембра исте године наставља: „Сад сам баш усавршио један нов проналазак. То је слава! Успјех је диван у сваком погледу само не новчаном. Али и то ће ускоро бити. Кад би имао сад доста новаца да се одржим неовисан могао би стећи велики иметак. Ну у положају у ком се находим морати ћу примити што добијем.“

Писмо митрополиту Николају
...Посланица наводи у целини:
**Adresa: Right Rev. Nikola Mandic, Metropolitan,
D. Tuzla, Bosnia, Austro Hung., Europe
From Nikola Tesla 35 South Fifth
Avenue New York Dec. 8.1893.**

Ваше писмо које сам већ дуго очекивао добио сам данас. Ви се несећате да сам Вам два пут писао и на поласку из Лондона телеграфисао, а ви одговористе и обећасте писати. Опет добио сам од Симе два писма и он ми обећа да ћете писати док времена нађете. Ну то су све мале ствари. Истина је жива обадва осрамотисмо се.

Откако сам се повратио овамо многе сам успехе стекао. Машине мог система освијетлиле су изложбу, моји проналасци били су такоређи најинтересантнији одјек на изложби а ево сад опет, како сам Вам јавио мој систем употребиће се и на Нијагари. Пред конгресом знанаца у Чикагу држао сам предавање на моје најновије дјело. То су машине парне новог система за производ електрицитета. Моје предавање учинило је неописив утисак. Тешко би било дати Вам идеју како сам уважен овђе у знанственом свијету. Многа писма добио сам од највећих духова, препоручујући ми да се канем посла јер кажу да има ученијих људи доста али мален број они који имају идеја. Тако умјесто да ме одвраћају од рада све ме више одушевљавају. Многе одлике сам добио а као да ће бити и другије. Помислите како ствари стоје кад ево има неколико дана добих фотографију од Едисона са потписом „Тесли од Едисона“.

Сад радим дан и ноћ на мојима машинама које надам се наскоро ће се употребити. Ако поживим нема двојбе да ћу стећи блага. Ну до тога ми није. Чини ми се као да сам одрио нешто од неизмјерне вриједности за људство, ну бојим се да ће ме силе издати прије него рад докончам. То је нешто друго, ну не могу Вам растумачити.

Овђе ће наскоро изаћи једна књига у којој ће моји скупљени радови бити описани. То је сакупио један од најпрвијех писаца овде на техничком пољу. Тај рад он посвећује мојим земљацима. Добићете један број, ну на жалост енглески текст.

Незнате колико ме весели што се је Симо опоравио и да су сви тамо прилично.

Поздрављајући Вас најсрдачније ваш нетјак Никола у преши.

Честитам Вам на лијепом успјеху, знам како је тешко било с народом и владом.

Тиме се засад писма ујаку Николају исцрпљују, али не и помињање његовог имена. Пре пожара који је 13. маја 1895. избио у лабораторији у Њујорку, велики научник ће се неколико пута јавити ујаку Паји пун одушевљења и радости због великог успеха. Тако трећег јануара 1894, између осталог, пише:

У опће имам повољне гласове да Вам јавим. Мој систем употребљен је на Нијагари – а то сте ваљда од ујака Петра дознали јер сам то њему жицом јавио. Мој нови проналазак који се назива „осцилатор“ напредује дивно и све најљепше изгледа. Што се тиче машинерије тј. тјелесног здравља није баш Милошево, али би могло и горе бити...”

А у писмо од 17. маја исте године стоји:

Послати ћу књигу Пери овај који дан а Вама шаљем један број великог магазина Century (столеће) у ком су преведене неколике Змајеве песме. По успјеху судим да сам тим мојим чланком више користио Српству него радом на пољу електрицитета.

Митрополит Николај Мандић био је велики пријатељ и помагач српских друштава и удружења. Неколико година пред смрт (1907) упутио је свештенству, црквено-школским општинама и народу окружницу (циркуларно писмо) у којој каже: ***Ко има двије кошуље, нек једну прода и даде Просвјети.***

Народ је, дакле, био у праву кад је закључио да ивер не пада далеко од кладе. Николај је имао у виду *Просвјету*, Никола Тесла обшчество, то јест струју за цели свет, бесплатно.

У свету профита и интереса није им се дало. Тесла је, ипак, и на пољу електрицитета тада учинио много за Српство. Шест година после великог подухваа на Нијагари прорадила је прва централа - на реци Бетињи у Ужицу. Данас није само туристичка атракција – струју и даље производи.

(У припреми овог подсетника, између осталих извора, коришћена је и брошура Владимира Његована НИКОЛА ТЕСЛА – ХЕРОЈ ТЕХНИКЕ, Просвјета, Загреб, 1950, штампана у 10.000 примерака)

Тузла, септембра 2023.